

*Йоана Славчева**

ПРЕВОДНАТА РЕЦЕПЦИЯ НА ИСМАИЛ КАДАРЕ В БЪЛГАРИЯ И РУМЪНИЯ

Yoana Slavcheva

THE RECEPTION OF THE TRANSLATED WORKS OF ISMAIL KADARE IN BULGARIA AND ROMANIA

The present paper examines a specific issue from the field of translation reception of the Balkan literatures, which is an essential part of the comparative Balkan Literary Studies. The study is based on the important role of the translations for the exchange of ideas and messages between different cultures. The processes of translation reception of the works (novels, novelettes, essays and memoirs) of the world-renowned Albanian writer Ismail Kadare in two Balkan cultures – the Bulgarian and the Romanian – are being studied. Parallels and differences are being looked for, regarding the chronology of the appearance of the translations, the key role of the translator, working with Albanian (Marina Marinova in Bulgaria and Marius Dobrescu in Romania), the socio-political factors, influencing the reception, etc.

Keywords: Comparative Literature; translation reception; Albanian literature.

Настоящата статия разглежда конкретен проблем от областта на преводната рецепция на балканските литератури, която е важен дял на сравнителното балканско литературознание. Изследването се основава на концепцията за важната роля, която играят преводите, за обмен на идеи и послания между различните култури. Проследяват се процесите на преводна рецепция на творбите (романи, новели, есеистика и мемоаристика) на световноизвестния албански писател Исмаил Кадаре в две балкански култури – българска и румънска, и се търсят паралели и различия по отношение на: хронологията на поява на преводите, ключовата роля на преводача, владеещ албански език (Марина Маринова в България и Мариус Добреску в Румъния), обществено-политическите фактори, оказващи влияние върху рецепцията и др.

Ключови думи: *компаративистика; преводна рецепция; албанска литература.*

Важната роля на преводите на художествена литература се коментира все по-често в различни компаративистични изследвания, като „преводите все по-активно получават статут на равноправни с оригинала“ (Личева 2018: 118). През последното десетилетие сравнителното литературознание в България все повече се свързва и с балканистиката, като най-съществен принос за това има проф. Румяна Станчева, преподавател по румънска литература и по сравнително балканско литературознание в Софийския университет и инициатор за създаването на Академичния кръг по сравнително литературознание. В книгата си „Среща в прочита. Сравнително литературознание и Балканистика“ тя пише: „Днес ми се струва, че сравнителното литературознание служи, колкото за опознаване на чуждите литератури, толкова и за нови погледи към собствената. Разполагането в по-широк контекст води до неочаквани аналогии, до излизане от обичайната подреденост на една литературна история.“ (Станчева 2014: 13). През 2015 г. Р. Станчева започва и

* **Йоана Славчева** – гл. ас. д-р, катедра „Обща лингвистика и старобългаристика“, Филологически факултет, Великотърновски университет „Св. св. Кирил и Методий“, y.slavcheva@ts.uni-vt.bg.

издаването на списание за сравнително литературознание и балканистика – *Colloquia Comparativa Litterarum*, което излиза на три езика.

Една от важните области на сравнителното балканско литературознание е преводната рецепция, която се занимава с проучването на преводите на определена чуждестранна литература или на чужд автор, който я представлява, в дадена страна (на даден език) по определени критерии: мотиви за избор на текстовете и авторите, които се превеждат на съответния език, литературно-историческата ситуация, на фона на която се издава преводът, интензивността на литературните контакти и не на последно място, личността на преводачите, чиято основна заслуга е тази рецепция.

През 2004 г. в България бе издаден том 6 от поредицата „Преводна рецепция на европейските литератури в България“, който представя детайлно и задълбочено преводната рецепция на балканските литератури на български език. Изследването включва два основни раздела: славянски балкански литератури (в това число сръбска, хърватска, словенска и македонска литература) и неславянски балкански литератури (в това число албанска, гръцка и кипърска, румънска, турска литература). Този том не просто проследява излезлите на български език преводи на съответните литератури, а и представлява своеобразна кратка история на всяка от балканските литератури, като запознава читателя с най-важните периоди, литературни течения и автори. Включена е информация за самите художествени текстове (сюжет, тема), личността на писателя, личността на неговия преводач, а за някои преводи е добавен и лингвистичен анализ, съчетан с обективна оценка и сравнение между преводи на един и същи текст, реализирани от различни преводачи.

В том „Балкански литератури“ албанската литература е представена изцяло от преводача от албански на български език Марина Маринова, като тя се спира на рецепцията на авторите Мигени, Стерио Спасе, Димитър Шутерики, Дритъро Аголи, Бесник Мустафай, Реджеп Кьося, Исмаил Кадаре, както и на писателите, включени в сборника с разкази „Синкавият здрач на вечерта“. Именно Марина Маринова е преводачът, който има основна заслуга за рецепцията на най-значимия албански писател Исмаил Кадаре в българското културно пространство. В своя статия, публикувана в един от „балканските“ броеве на сп. „Ах, Мария“, тя определя ролята на Кадаре по следния начин: „Пъстрата сюжетна палитра, майсторското умение при художественото пресъздаване на митове, легенди, балади, осъвременяването на древността, преплитането на действителни факти и събития с необхватната му творческа фантазия, всички тези компоненти внушават достоверност и правят магията на словото му завладяваща. За три десетилетия Кадаре успя да напише литературната биография на своя народ и да издигне националното му самочувствие.“ (Маринова 1996)

В румънската литературна компаративистика липсва цялостно изследване върху преводната рецепция на балканските (или както румънските учени предпочитат да ги наричат – югоизточно-европейските литератури). Правени са отделни проучвания на рецепцията на някои от балканските литератури, като например статията „Литературна рецепция на сръбската литература в Румъния през последната четвърт на века“ на Октавия Неделку, както и различни компаративистични изследвания на балканските литератури, като излязлата наскоро книга на Ливия Якоб „Балкански екзод: изследвания по сравнително литературознание и културна имагология“, в която наред с другите теми авторката съпоставя и прозата на Исмаил Кадаре с тази на сръбския писател Данило Киш. Липсва и конкретно представяне на рецепцията на албанската литература в Румъния, но за сметка на това на румънски език е издадена „История на албанската литература от началото до наши дни“ с автор Луан Топчиу. Основната заслуга за пълноценната рецепция на Исмаил Кадаре на румънски език е на преводача Мариус Добреску, който прави книгите му достъпни за румънските читатели още от 1983 г. Добреску е следвал в Университета в Тирана, самият той е бил студент на Кадаре и е защитил дипломна работа върху творчеството на албанския писател.

Роденият през 1936 г. Исмаил Кадаре е преведен на повече от 40 езика по целия свят и неведнъж е включван в списъка на номинираните за Нобелова награда за литература писатели, но никога не е бил удостоен с тази награда. Дебютира с поезия едва осемнадесетгодишен, а през 1963 г. издава своя първи роман „Генералът на мъртвата армия“ (на алб.: „Gjenerali i ushtrisë së

vdekur“), с който прави сериозна заявка за бъдещето си на романист. Действието на този роман се развива след края на Втората световна война, когато в Албания пристигат италиански генерал и католически свещеник с мисията да открият и върнат в Италия костите на загиналите там италиански войници. По време на пътуванията им из тази различна и непозната за тях балканска страна те научават много и за живота и светоусещането на албанския народ. Както твърди преводачът Мариус Добреску в свое интервю за румънското издателство „Хуманитас“, „появата на този роман е свеж полъх в албанската литература по време на комунистическия режим и социалистическия реализъм“.¹ Романът е екранизиран в Албания през 70-те години на миналия век, а през 1983 г. излиза и френско-италианска продукция със сценарий по романа на Кадаре, в който взема участие актьорът Марчело Матростро.

Първата среща на българските читатели с творба на Исмаил Кадаре се случва през 1966 г. именно с издаването в България на „Генералът на мъртвата армия“ (изд. „Народна култура“) в превод на Марина Маринова. Интересен е фактът, че тя е първият преводач на Кадаре на чужд език изобщо. Във връзка с появата на романа му на български език албанският писател споделя следното: „Книгата, която бе издадена в България, ми създаде проблеми. Романът бе посрещнат хладно и неочаквано за нас бе издаден в „ревизионистка“ страна. Подобно нещо тук се считаше съмнително. Съмненията се удвоиха, когато по-късно бе издаден в Югославия. Някъде шест месеца след това. Съмнението стана глобално, когато го издаде Франция, но едновременно с това, тъй като вдигна много шум, някак се утвърди и тук вдигнаха ръце: „Сега наистина е известен“, т.е. приключи лошата страна и стана нещо объркано, стана неочаквано световен и по-този начин нещата се забравиха. Българското издание, спомням си, като го видях, беше много красиво“.²

Романът „Генералът на мъртвата армия“ (на рум.: „Generalul armatei moarte“) излиза на румънски език седем години след изданието му на български, през 1973 г., като преводачът е дело на журналиста Фочиони Мичиачио, а издателството, което отпечатва книгата, е „Универс“, специализирано в издаването на преводи на чуждестранни автори от цял свят. През следващата година, 1974 г., Исмаил Кадаре посещава Румъния за първи път, като се запознава с румънски писатели на среща в Букурещ, организирана от тогавашния председател на румънския съюз на писателите Захария Станку. Подобни срещи между балкански писатели са били често срещана практика, като част от културната политика на комунистическите страни по онова време. През 2002 г. романът „Генералът на мъртвата армия“ излиза в нов превод на румънски език, дело на Мариус Добреску, който в свои интервюта признава, че се е стремил да не се влияе от първия превод на Мичиачио. Книгата е отпечатана в основаното през 1995 г. частно издателство „Полиром“, което днес е едно от водещите в Румъния.

През 1975 г. на български отново в държавното издателство „Народна култура“ е отпечатан следващият роман на Кадаре – „Хроника на камък“ (на алб.: „Kronikë në gur“), който излиза на албански само четири години преди това и представлява картина на живота в малкото албанско градче Гирокастра (което е и родното място на писателя) по време на Втората световна война, като събитията са представени през погледа на момче, алтер его на Исмаил Кадаре. Този превод не е направен от Марина Маринова, а от Евгения Котова, и качествата му са оспорени в цитирания по-горе том „Балкански литератури“. Въпреки това през 2019 г. романът беше преиздаден от издателство „Колибри“, като през същата година на български бе публикуван и преводачът на Евгения Котова на микроромана „Загадките на безумието“ (на алб.: Çështje të marrëzisë - в буквален превод „въпрос на лудост“), който Кадаре написва през 2005 г. като продължение на „Хроника на камък“. В него писателят проследява съдбата на Гирокастра няколко години след края на войната, като повествованието отново се води от името на главния персонаж в първия роман.

¹ Цитат от видеопредставяне на романа „Генералът на мъртвата армия“ на страницата на издателство „Хуманитас“: „Marius Dobrescu despre „Generalul armatei moarte“ de Ismail Kadare“. <<https://www.facebook.com/watch/?v=830336017491336>> [07.07.2022].

² Цитат от интервюто на издателя на сп. „Литературни Балкани“ Георги Грозев с писателя Исмаил Кадаре, публикувано в Интернет. <<https://www.svobodata.com/page.php?pid=677&rid=8>> [07.07.2022].

„Хроника на камък“ (на рум.: „Cronică în piatră“) е първият преведен от Мариус Добреску роман на Кадаре, издаден на румънски език от издателство „Универс“ през 1983 г. С излизането му се поставя началото на една по-активна и пълноценна рецепция на албанския писател в Румъния и с известно закъснение спрямо рецепцията в България Исмаил Кадаре вече заема своето заслужено място в румънската култура. През 2012 г. „Хроника на камък“ е преиздаден в Румъния заедно с продължението „Загадките на безумието“ (на румънски: „Vremea nebuniei“ – в буквален превод „времето на безумието“), но за разлика от българското издание от 2019 г. тук рецепционният подход е двата сюжетно свързани романа да бъдат обединени в едно общо издание. Книгата излиза в частното издателство „Хуманитас“, превърнало се в основен издател на творчеството на Исмаил Кадаре в Румъния.

През 1987 г. в Румъния, в издателство „Универс“, е издаден преводът на Мариус Добреску на романа „Крепостта“ (на алб. „Këshjtjella“, на рум. „Cetatea“), в който Кадаре разказва историята на обсадата на албанска крепост от Османската империя през XV век. Романът е преиздаден от „Хуманитас“ през 2010 г., като преводачът решава да смени заглавието на „Mesagerii ploii“ („Вестителите на дъжда“). Тази творба не е издавана на български език.

През 1989 г. и 1990 г. на български излизат два сборника със знакови новели на Исмаил Кадаре, излезли в Албания в края на 70-те и началото на 80-те години на XX век. Тези сборници носят съответно заглавията „Кой доведе Дорунтина“ (изд. „Христо Данов“) и „Нишата на позора“ (изд. „Народна култура“). Първият сборник включва новелите „Кой доведе Дорунтина“ (на алб.: „Kush e solli Doruntinë“) , „Посърналият април“ (на алб.: „Prilli i thyer“) и „Служителят от Палатата на сънищата“ (на алб.: „Nëpunësi i pallatit të ëndrrave“). В сборника „Нишата на позора“ са поместени новелите „Нишата на позора“ (на алб.: „Kamarrja e turpit“), „Мостът с трите свода“ (на алб.: „Ura me tri harqe“) и „Комисията за празненството“ (на алб.: „Komisioni i festës“). В „Кой доведе Дорунтина“ Кадаре пресъздава албанския вариант на легендата за мъртвия брат, който възкръсва, за да изпълни обещание, което е дал на своята майка и сестра. Особеното в този вариант е „бесата“, която е по-силна от всички клетви и обещания и за албанския народ е равносилна на закон. В „Посърналият април“ Кадаре засяга темата за кръвното отмъщение, по силата на което в миналото в Албания са се избивали мъже от цели родове, за да защитят честта и достойнството си. Действието в третата новела – „Служителят от Палатата на сънищата“, се развива в пределите на Османската империя, като Палатата на сънищата е всъщност институция, в която се тълкуват сънищата на поданиците на империята. По-късно Исмаил Кадаре доразвива тази история в роман и го издава през 1988 г. В „Мостът с трите свода“ Кадаре умело вплита балканския мотив за враждането на сянката на човек, за да стане здрав строежът. Новелата „Нишата на позора“ пък ни връща отново във времето на османското владичество на Балканите, като тази ниша всъщност е място в центъра на Истанбул, на което се поставят отсечените глави на враговете на империята. Третата новела, „Комисията по празненството“, разкрива трагично за поробения албански народ събитие от 1830 г., организирано от турския султан в гр. Манастир (днешния град Битоля). На тържеството пристигат стотици високопоставени албанци, които твърде късно разбират за истинските намерения на султана и биват подложени на поголовна сеч. И двата сборника с новели на Исмаил Кадаре достигат до българския читател благодарение на таланта и усърдната работа на преводачката Марина Маринова. Подборът на творбите е изключително добър и постига това, което цели всяка една преводна рецепция, а именно да разкрие пред читателя многообразието от теми, мотиви и наративни техники на съответния чуждестранен писател, да откrehне вратата към неговия свят и към представата за света на народа, към който принадлежи той.

Рецепцията на три от споменатите по-горе новели на Исмаил Кадаре в Румъния е паралелна на тази в България. През 1990 г. на румънски език в превод на Мариус Добреску във все още функциониращото издателство „Универс“ излиза сборник със заглавие „Посърналият април“ (на рум.: „Aprilie spulberat“), който включва 4 новели: „Кой доведе Дорунтина“ (преводачът на румънски е избрал заглавието „Kostandin și Doruntina“ – имената на двамата главни персонажи), „Посърналият април“, „Комисията по празненството“ (на рум.: „Comisia serbării“) и излязлата в Албания през 1986 г. новела „Носителят на злочестието“ (на рум. „Mesagerul tristeții“, на алб.

„Sjellësi i fatkeqësisë“), която е публикувана на български в бр. 4 на сп. „Съвременник“ също през 1990 г. Тоест последната новела също става едновременно достъпна за българския и румънския читател благодарение на преводачите Марина Маринова и Мариус Добреску. Издаването на румънски на останалите три новели, публикувани на български през 1989–1990 г., обаче се забавя и се случва едва през 2007 г. („Служителят от Палатата на сънищата“, на рум. „Palatul Viselor“), 2015 г. („Мостът с трите свода“, на рум. „Podul cu trei acre“) и 2016 г. („Нишата на позора“, на рум. „Firida Ruşinii“) в издателство „Хуманитас“. Мариус Добреску разкрива причината за късната рецепция на новелата „Служителят от Палатата на сънищата“ в Румъния: „Палатата на сънищата“, например, написана в края на 70-те години и излязла у нас през 2007 г., е директна критика на диктаторския режим, който упражнява абсолютен идеологически контрол върху обществото.“³

През 1992 г. отново в превод на Марина Маринова на български е издаден и романът „Концерт в края на зимата“ (на алб.: „Koncert në fund të dimrit“), за който тя споделя: „Книгата е една от най-монументалните творби на Кадаре с обем 600 страници, върху която той работи 10 години. Изграден многопластово, този социално-политически роман разглежда живота в Албания по време на тясното сътрудничество с Китай, като тръгва от Албания и третира нашироко проблемите на политическото насилие и оцеляването на малките народи след експанзията на свръхдържавите...“ (Маринова 2004: 360). Издател е Т. П. „МКС – комекс“. Този роман не е преведен на румънски език.

През 1992 г. на български в отделна книжка е издадена още една новела на Кадаре – „Кьорферманът“ (изд. Кооперация „Мини мод“). Творбата е написана още през 1984 г., но заради антитоталитарната ѝ насоченост издаването ѝ в Албания става възможно едва през 1991 г., година след падането на комунистическия режим в страната. Във въпросния ферман, издаден от султана на Османската империя, „лошите очи“ на хората, които имат способността да урочасват, трябва да бъдат избодени, като целта е „да се освободи авторитарната система на държавата от „зрящите хора“ (Маринова 2004: 360). Романът излиза в превод на румънски език доста по-късно от българското издание, едва през 2017 г. в сборник с още 4 исторически новели под общото заглавие „Firmanul orb“ („Слепият ферман“), като издател е „Хуманитас“.

През 2003 г. на български са издадени есеистичните книги на Исмаил Кадаре „Есхил – този голям несретник“ и „Легенда на легендите“ в превод отново на Марина Маринова. Първата книга излиза като част от поредицата „Балканска библиотека“ на издателство „Балкани“, основано от Георги Гроздев през 1991 г. Втората книга е отпечатана в издателство „Жанет 45“. Следва дълъг период (около 16 години), през който четящите хора в България нямат достъп до новоизлезлите романи на албанския писател. Едва през 2019 г. е преиздаден преводът на романа му „Хроника на камък“, а през същата година излиза и споменатият по-горе роман-продължение „Загадките на безумието“. И двете книги достигат до читателя благодарение на издателство „Колибри“, като отпечатването на „Загадките на безумието“ е финансирано по програма „Творческа Европа“ на Европейската комисия.

За разлика от България по това време в Румъния протича процес на активна преводаческа и издателска дейност, свързана с популяризирането на творчеството на Кадаре. Освен това през 2003 г. писателят посещава страната за втори път, като в рамките на Международния литературен фестивал, организиран на румънското Черноморие, той участва в представянето пред публика на наскоро излезлите на румънски негови романи „Генералът на мъртвата армия“ (второто издание, в превод на Мариус Добреску) и „Замръзналите мартенски цветя“ (на рум. „Florile înghețate din martie“, на алб. „Lulet e ftohta të marsit“), като последният не е преведен на български език.

Благодарение на близките приятелски отношения на преводача Мариус Добреску с Исмаил Кадаре, както и на доброто сътрудничество на Добреску с румънското издателство „Хуманитас“, в периода 2008–2020 г. на румънски език са издадени още 8 романа на Кадаре, които, за съжаление, все още не са достъпни за българския читател: „Umbra“ („Сянката“, на алб. „Hiја“), автоби-

³ Интервю с преводача Мариус Добреску: Interviu: Marius Dobrescu despre Albania, Ismail Kadare, comunism și tradiții albaneze. <<http://lecturile-emei.blogspot.com/2015/03/interviu-marius-dobrescu-despre-albania.html>> [06.07.2022].

ографичният роман за студентските години на писателя в Съветския съюз „Amurgul zeilor stepiei“ („Залезът на боговете на степите“, на алб. „Muzgu i perëndive të stepës“), „Mesagerii ploii“ (новото издание на романа „Крепостта“), „Accidentul“ („Произшествието“, на алб. „Aksidenti“), „Spiritus“ (на алб. също „Spiritus“), „Cina blestemată“ („Прокълнатата вечеря“, на алб. „Darka e gabuar“), „Viața, jocul și moartea lui Lul Mazrek“ („Животът, играта и смъртта на Лул Мазрек“, на алб. „Jeta, loja dhe vdekja e Lul Mazrekut“) и „Păpușa“ („Куклата“, на алб. „Kukulla“). През 2020 г. на румънски излиза и преводът на сборника „Călărețul cu șoim“ („Конникът с ястреба“, на алб. „Kaloresi me skifter“), който включва 4 новели, засягащи отново темата за абсурдите на тоталитарния режим.

Най-новите заглавия на Исмаил Кадаре, преведени на румънски език, са издадената през 2021 г. книга със спомени и размисли „Dimineți la Café Rostand“ („Утрини в кафене Ростан“, на алб. „Mëngjeset në Kafë Rostand“) и нещо съвсем ново, появилата се през 2022 г. мемоарна книга „Înfruntare la nivel înalt. Misterul convorbirii telefonice Stalin-Pasternak“ („Сблъсък на високо ниво: Тайната на телефонния разговор между Сталин и Пастернак“, на алб. „Kur sunduesit grinden: Rreth misterit të telefonimit Stalin – Pasternak“). Тази книга излиза на албански през 2018 г. и в нея Кадаре разкрива интересни факти около телефонния разговор от 1934 г. между Сталин и руския поет Борис Пастернак по повод ареста на Осип Менделщам, дръзнал да напише епиграма срещу диктатора. При представянето на книгата Мариус Добреску разкрива и интересен детайл от живота на Кадаре, който, като студент в Института „Максим Горки“ в Москва, е принуден да участва в кампанията срещу Пастернак, подета след удостояването му през 1955 г. с Нобелова награда за литература за романа „Доктор Живаго“. Така общият брой романи на Исмаил Кадаре, издадени от румънското издателство „Хуманитас“, достига до 16, като в това число влизат както новопреведени романи, така и такива, които биват преиздадени, след като вече са били издавани през 70-те и 80-те години на ХХ век. Издател на творбите на Кадаре на румънски език е всъщност издателство „Humanitas Fiction“, което е част от издателска група „Хуманитас“. Дейността на „Хуманитас“ започва непосредствено след Революцията от 1989 г. и се свързва първоначално с издаването на книги на забранени през комунизма автори, като Мирча Елиаде, Емил Чоран, Еуджен Йонеску, Моника Ловинеску, Вирджил Йерунка и др. През следващите десетилетия издателството постепенно утвърждава авторитета си и днес е едно от най-престижните на книжния пазар в Румъния.

Сравнителният преглед на рецепционните процеси в България и Румъния, свързани с външното по обем творчество на албанския писател Исмаил Кадаре, показва някои интересни тенденции. Като представител на една от т.нар. „малки“ литератури (макар че в компаративистиката вече все по-често се чуват гласове против разделението на литературите на централни и периферни), Кадаре има важно място в световната литература със своите теми, идеи и послания, някои от които са болезнено актуални. Той е от творците, които всяка една култура (особено пък балканските) трябва да приобщи и да познава. Това може да се осъществи единствено с помощта на преводите, защото езикът, на който остава верен Кадаре, е неговият роден, албански език, въпреки че той би могъл да пише с лекота и на френски. Българските и румънските читатели имат възможност да опознаят света на Кадаре благодарение на усилията основно на двамата преводачи Марина Маринова и Мариус Добреску, владеещи до съвършенство албански език. Ако България е първата страна, в която излиза превод на Кадаре, и то съвсем скоро след премиерата на творбата му в Албания, то днес Румъния пък е страната с най-много негови преводи (според самия му преводач), естествено, след Франция, където писателят живее дълги години и където си сътрудничи активно с престижното издателство „Фаяр“. За пълноценната рецепция на Исмаил Кадаре в Румъния, в това число и на най-актуалните му текстове, безспорен принос има и личният контакт между преводача и писателя, като приятелството им, по думите на Добреску, продължава и до днес.

Интензивността на рецепционните процеси в двете страни съвсем естествено се определя и от историческия контекст. По време на комунистическите режими книгите се отпечатват задължително в някое от съществуващите по това време държавни издателства и този процес се регулира стриктно от органите на цензурата. Това е и причината до 1989 г. романите на Кадаре да бъдат издавани основно от издателство „Народна култура“ у нас и от издателство „Универс“ в Румъния. Предвид антиоталитарните послания в някои от творбите на албанския писател и факта,

че някои от тях са забранени за издаване и в самата Албания по време на режима на Енвер Ходжа, към отпечатването на тези романи вероятно се подхожда с още по-голямо внимание както в България, така и в Румъния. Прави впечатление, че романите и новелите на Кадаре са обект на активна рецепция в България до началото на 90-те години (последният превод на Марина Маринова излиза през 2003 г., след дълго прекъсване от 1992 г.), като дори и в условия на комунистическа цензура се издават някои от романите, критикуващи тоталитарните методи на управление, които в Румъния се появяват доста по-късно, едва след падането на режима. Оказва се, че централното управление и финансиране на книгоиздаването у нас до 1989 г. дава шанс на по-малко познати литератури (естествено, без да пренебрегваме факта, че принадлежат на социалистическа страна) да достигнат до читателите. След промените, когато в издателската сфера движеща сила вече са пазарните принципи и водещ фактор при подбора на автори и заглавия е търсенето, осигуряването на средства за издаване на албанска художествена литература става все по-трудно. Доказателство за това е фактът, че издадените през 1992 г. два романа на Кадаре в превод на български език са отпечатани в никому неизвестни стопански организации, чиято основна дейност едва ли е книгоиздаването. Едва през 2019 г. на българския книжен пазар, и то в едно от водещите издателства, каквото е „Колибри“, е преиздаден роман и е издаден нов превод на Кадаре, като за последния са ползвани средства по европейски проект.

В Румъния пък се забелязва, че най-усилена е рецепцията на Кадаре в периода след второто му посещение в страната, тоест от 2003 г. насам, което се дължи до голяма степен на постепенното изграждане на добро сътрудничество между преводач и издателство. Самият Мариус Добреску споделя в свои интервюта, че в лицето на престижното издателство „Хуманитас“ намира изключителна подкрепа и готовност да бъде издадена на румънски език всяка нова книга (проза или есеистика), която Кадаре публикува в страната си. Именно благодарение на тези отношения в Румъния, за разлика от България, Кадаре е доста добре представен със своите най-нови заглавия от есеистичното и мемоарното творчество, на което писателят се е посветил през последните години.

БИБЛИОГРАФИЯ

- Личева 2018:** Личева, А. Компаративистика, световна литература и превод. – В: *(Не)сравнимото в европейските литератури. Юбилеен сборник в чест на проф. Румяна Л. Станчева*. София: СУ „Св. Климент Охридски“. // **Licheva 2018:** Licheva, A. Komparativistika, svetovna literatura i prevod. – In: *(Ne) sravnimoto v evropeiskite literaturi. Yubileen sbornik v chest na prof. Rumyana L. Stantcheva*. Sofia: SU „Sv. Kliment Ohridski“.
- Маринова 1996:** Маринова, М. От Адриатика до Проклетия планина. – В: *Ах, Мария*, бр. 8. // **Marinova 1996:** Marinova, M. Ot Adriatika do Prokletiya planina. – In: *Ah, Maria*, br. 8. <<https://www.ahmaria.eu/broeve/broj-8/marina-marinova-ot-adriatika-do-prokletiya-planina/>> [07.07.2022]
- Маринова 2004:** Маринова, М. Исмаил Кадаре. – В: *Преводна рецепция на европейските литератури в България. Том 6: Балкански литератури*. София: АИ „Проф. Марин Дринов“. // **Marinova, 2004:** Marinova, M. Ismail Kadare. – In: *Prevodna retseptia na evropeiskite literaturi v Balgaria. Tom 6: Balkanski literaturi*. Sofia: AI „Prof. Marin Drinov“.
- Станчева 2014:** Станчева, Р. *Среща в прочита. Сравнително литературознание и Балканистика*. София: Балкани. // **Stancheva 2014:** Stancheva, R. Sreshta v prochita. Sravnitelno literaturoznanie i Balkanistika. Sofia: Balkani.